

80 JAAR BEVRIJDING

MIJN
BIJZONDERE
OORLOGS-
FOTO

Nog altijd maken herinneringen uit de oorlogsjaren indruk en raken ze ons. Zoals deze acht persoonlijke foto's, vergezeld van ontroerende verhalen, én een column van Koos Postema.

Tekst Bram de Graaf | Foto's Nationaal Archief, NIOD, privébezit

Traumatische mars met verzetsvrouwen

In Kamp Westerbork zat in april 1945 een groep van 116 vrouwelijke politieke gevangenen opgesloten. Toen de bevrijders naderden, werden ze op een mars gestuurd. Begeleid door ongeveer 250 soldaten van de Wehrmacht trokken ze drie dagen door Drenthe en Groningen voor ze bij Grijskerk op 14 april werden vrijgelaten. De oma van Ika van Doorn was een van hen.

IKA: "Mijn oma Nonny zat bij een verzetsgroep in Veenendaal, waarvoor ze koerierswerk deed. Mijn opa Tom, met wie ze toen verloofd was, zat er ook bij. Toen een Veluwe verzetsleider werd opgepakt met een namenarchief in huis, verraadde hij de boel om zijn eigen leven te redden. Zo kwam oma op 21 november 1944 in handen van de Duitsers. Mijn opa ontsnapte door toeval, maar zijn ouders en broer werden wél meegenomen.

De SD (Sicherheitsdienst) heeft oma ruw verhoord, details heeft ze nooit willen geven. Evenmin over haar ervaringen tijdens de Vrouwenmars. Ook in een boekje, dat ze ooit met mijn moeder publiceerde over die tijd, gaat ze er nauwelijks op in. Maar het moet verschrikkelijk zijn geweest. Ik heb geprobeerd te reconstrueren wat er écht is gebeurd en hoe de mars met de verzetsvrouwen uit heel Nederland is verlopen.

Na hun vrijlating op 14 april ging Nonny meteen lopend terug naar

① Groepsfoto met prins Bernhard (rechts van het midden op de tweede rij van boven), na de vrijlating bij Grijskerk, 18 april 1945.

② 1949. Nonny ontvangt het Kruis van Verdienste van Prins Bernhard.

Veenendaal. Zodoende staat ze niet op de foto met prins Bernhard, die toevallig enkele dagen later langs de vrouwen reed en met hen poseerde. Haar schoonmoeder, mijn overgrootmoeder, moet er wel tussen staan. Na de oorlog wilde mijn oma die tijd vergeten, erover praten was te pijnlijk. Pas in de laatste jaren van haar leven, toen ze dementeerde, kwam die oorlog in alle hevigheid terug. Ze had nachtmerries, zag verzorgers aan voor bewakers. Heel naar om te zien. Maar daarvoor leidde ze een heel mondain leven. Ze leefde voluit en liet zich door niemand commanderen, deed waar ze zin in had. Ik ken haar als sterk, vrijgevochten en vrolijk, al ging er dus iets schuil achter haar lach. Ze is voor mij een voorbeeld van emancipatie en onafhankelijkheid. Haar vrijgevochtenheid leidde soms tot problemen en die bleken overdrachtelijk: die zitten ook in mij. Dat wilde ik voor mezelf proberen op te lossen. Ook daarover gaat dit boek. Het opschrijven was voor mij een manier om dingen af te sluiten." *Van Ika van Doorn verscheen het boek Nonny (Lebowski).* ►

‘In de laatste jaren van haar leven kwam de oorlog in alle hevigheid terug’

Bevrijdingsfeest Amsterdam, rechts Dick Keijer.

Feest in Amsterdam

Op 7 mei 1945 liep een bevrijdingsfeest op de Dam uit op een schietpartij tussen Duitsers en het verzet, waarbij ruim dertig doden vielen. Maar op 8 mei was de stad dan echt vrij en barstten overal volksfeesten los. Dick Keijer uit Landsmeer nam deel aan een optocht.

DICK: “Voor een bevrijdingsoptocht verkleedde mijn vader mijn broer Kees en mij als leden van de Binnenlandse Strijdkrachten. Met hout en ijzer had hij stenguns nagmaakt. Buurmeisje Lenie Graafmans, net als ik 2 jaar, werd aangekleed als NSB’er. De foto is gemaakt in de buurt van de Lutmastraat in Amsterdam-Zuid, waar we woonden. Herinneringen eraan heb ik niet, maar gek genoeg wel aan de Hongerwinter. Het meel dat mijn moeder bewaarde in een grote schaal op een kastplank om brood te kunnen maken. De hoog opgestapelde zakken met aardappelen, uien en wortelen tussen de schuifdeuren. Honger hebben wij niet geleden. Mijn vader was mededirecteur van een zeepfabriek en er was dus altijd iets te ruilen die winter. We hebben heel wat hutspot gegeten. Mijn echte naam is Hans, maar in de oorlog kreeg ik de bijnaam ‘Dikkie’. En dat was niet omdat ik zo mager was. Die naam heb ik altijd gehouden.”

Geen herinneringen aan vader

In 1942 liep Japan de kolonie Nederlands-Indië onder de voet. Ruim honderdduizend witte Nederlanders en Indo’s werden geïnterneerd; de vrouwen en kinderen apart van de mannen, die vaak elders dwangarbeid moesten verrichten. Edmé Bruijn-Strauss zat met haar moeder en zus in een ‘buitenkamp.’

EDMÉ: “Wie is die man? Het was het eerste wat ik dacht toen ik mijn vader eind 1945 terugzag. Ik had geen herinneringen aan hem. Ik was 1 toen hij in 1942 te werk werd gesteld aan de Birmaspoorlijn. Mijn moeder, zus en ik waren in Jogjakarta achtergebleven. Omdat mijn ouders in Indië waren geboren, hoefden we niet in een Jappenkamp en waren we buitenkampers. In die jaren is deze foto gemaakt. Ik was dik en paste de kleren van mijn oudere zus niet, daarom kreeg ik jongenskleren van iemand anders. Pas nadat ik later de dagboeken van mijn moeder vond, realiseerde ik me hoe vreselijk die tijd geweest moest zijn. Na de Japanse capitulatie brak de Bersiap aan, de Indonesische opstand

tegen het Nederlandse gezag. Voor onze veiligheid moesten we toen wel in een kamp. Mijn vader was inmiddels in Batavia. Hij liet ons opsporen en ophalen. Opeens had hij twee grote dochters die hij niet had zien opgroeien. We hadden niets met elkaar, er was afstand. En dat is altijd zo gebleven. Hij stierf jong, op zijn 53ste. Ik was bij hem die laatste dagen. Toen pas werd me duidelijk hoe getraumatiseerd hij was. In zijn doodstrijd schreeuwde hij: ‘Zoek dekking, vliegtuigen!’ Ze waren aan de Birmaspoorlijn vaak door Amerikanen gebombardeerd. Jaren later heb ik postuum het Oorlogsherinneringskruis voor hem geregeld. Ik dacht: pap, ik heb toch iets goeds voor je gedaan.”

Edmé (rechts) met haar moeder en oudere zus.

COLUMN KOOS POSTEMA

MIJN HUIS

Als je 7 bent, is het huis waarin je woont jouw huis. Er is eten, een kachel als het koud is en limonade als het warm is. Je speelgoed ligt in een hoek achter het zware gordijn en in het donkerste deel van de bruine linnenkast, nog voorbij de doos met kerstversierselen, wachten de mooiste knikkers van de wereld op de dag dat het plotseling weer knikkertijd is. Jouw huis ruikt lekkerder dan alle andere huizen en als je binnen bent, ben je veilig. Toen ik 7 was, hebben de Duitsers mijn huis verwoest. Ze bombardeerden in een paar minuten het huis, de straat, een groot deel van Rotterdam. Ik kan het niet vergeten.

Het gebeurde voor in de middag en wij zaten aan tafel boterhammen te eten. We waren met ons vieren: moeder, oudere zusjes Aagje en Lenie, ik. Door de ramen van ons bovenhuis zag je de daken aan de overkant en daarboven een stralend blauwe lucht. Hierin doken ze plotseling op. Vliegtuigen, zo laag als vogels. Het geluid dat ze maakten: één verschrikkelijk geschreeuw. Dreunende klappen, het huis schudde als een schip. Het ruitje boven in de kamerdeur knapte in stukken. Mijn moeder pakte mijn hand en we holden naar de gang, de meisjes achter ons aan. De vloeren bewogen. De deuren braken uit hun scharnieren. De trap slingerde onder mijn voeten als een touw ladder. Beneden angekommen bleek de voordeur weg. Vlammen over de straat, mensen schreeuwden namen. Toen zijn we gaan rennen.

Lachende gezichten in de bus

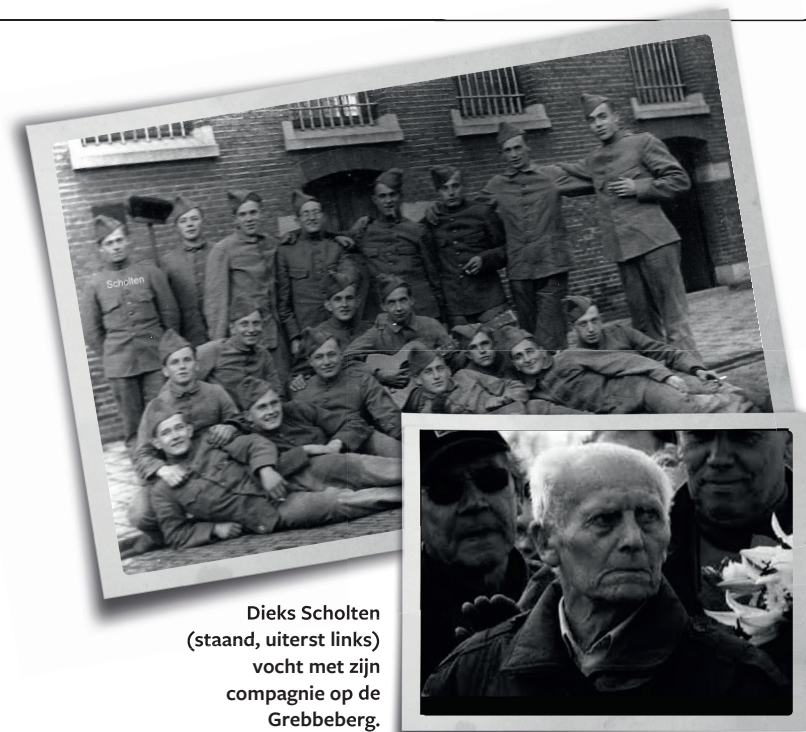
Op 26 april 1945 bevrijdden Amerikaanse troepen het concentratiekamp Dachau bij München. Onder de gevangenen waren 500 Nederlanders. Hen ophalen had geen prioriteit bij de Nederlandse regering. De vader van Carolien Brugsma uit Zaandam keerde met zeventien anderen zelf terug in een geconfisqueerde bus.

CAROLIEN: “Mijn vader was 21, een kind nog, toen hij begin 1944 werd opgepakt wegens spionage. Acht maanden zat hij in Dachau, waar hij verschrikkelijke dingen meemaakte. Omdat niemand hen kwam ophalen, kregen ze van de Amerikanen enkele weken na hun bevrijding een bus om terug naar Nederland te gaan. Op de foto zie ik lachende gezichten, het was een vrolijke boel in de bus. Mijn vader had uit een loods met door de SS in beslag genomen spullen een accordeon meegenomen, een ander een trompet. Ze hebben onderweg gemusiceerd en gezongen, terwijl ze door verwoeste Duitse steden reden. Daar had tijdens een stop een

vrouw hem aangesproken: ‘Mijn twee zoons zijn aan het Oostfront gesneuveld.’ Mijn vader had geantwoord: ‘Dit is het beste nieuws dat ik heb gehoord sinds ik in Duitsland ben.’ Hij had zich daar later kapot voor geschaamd. Hij droomde tot zijn dood van verzoening, ook met de Duitsers. Zo pleitte hij voor de vrijlating van de Drie van Breda. We moesten beter zijn dan de nazi’s, vond hij. Ook mochten we NSB-kinderen niet verwijten dat hun ouders fout waren geweest. Verzoening was zijn bevrijding. Daar ben ik nog altijd trots op.” Op 1 mei zond de NPO een Andere Tijden-afllevering uit over ‘De bus uit Dachau’ (NPO 2, 20.55 uur) ►

‘Thanks to the Yanks’ staat er op de bus waarmee de mannen naar Nederland terugkeerden. Onder de Y staat Willem Brugsma.

Dieks Scholten (staand, uiterst links) vocht met zijn compagnie op de Grebbeberg.

‘Voor het eerst zag ik hem huilen’

Op 10 mei 1940 vielen de Duitsers Nederland binnen. Bij de Grebbeberg boden Nederlandse troepen drie dagen lang weerstand tegen een Duitse overmacht. Ruim vierhonderd Nederlandse soldaten sneuvelden. Dieks Scholten, de vader van Willemien Ligtenberg uit Rijssen, overleefde de strijd. Pas op hoge leeftijd vertelde hij zijn verhaal.

Willemien: “Mijn vader was een rustige, grappige man. Elk jaar op zijn verjaardag op 3 augustus gingen we een dagje weg met hem. Toen hij in 2010 90 werd, zei hij opeens: ‘Ik wil naar de Grebbeberg.’ Het was een prachtige, zonnige dag. Op de erebegraafplaats zag hij al die kruizen met voor hem bekende namen en hij brak. Voor het eerst zag ik hem huilen, we huilden allemaal. We wisten dat hij militair was geweest in de oorlog, maar niets over wat hij had meegeemaakt. ‘Dat wil je niet weten’, zei hij als je ernaar vroeg. En we beseften dus ook niet dat hij een trauma had opgelopen. Tijdens de twee minuten stilte op 4 mei was hij wel altijd

heel stil en teruggetrokken, zag ik hem een paar keer slikken. Na het bezoek aan de Grebbeberg kwamen de vaak heftige verhalen. Hij had over gesneuvelde kameraden moeten heenstappen. Ook had hij een vrouw en een kind uit een huis gehaald en begeleid uit de gevechtszone. Hij moest terug, keek even om en zag dat ze door de Duitsers waren doodgeschoten. Praten over de oorlog luchtte hem op. Ik ben ook achter zijn Mobilisatie Oorlogskruis aangegaan. Hij kreeg het in 2012, hij was daar erg van onder de indruk. Twee jaar later overleed hij. Het kruis heeft een mooi plekje bij mij op de kast gekregen. Ik ben er supertrots op.”

‘Ik ben nog altijd boos op die Russen’

Op 6 april 1945 kwamen hulptroepen uit Georgië op Texel in opstand. Ze vermoordden een groot aantal Duitse soldaten en probeerden het eiland te bevrijden. De Duitsers sloegen hard terug, waardoor er veel burgerslachtoffers vielen. Gijs Duinker, de vader van Hannie Boon-Duinker uit Almere, was één van hen.

Hannie: “‘Jullie zijn bevrijd’, kwam een Rus uit de Georgische troepen die ochtend van 6 april aan de deur vertellen. ‘Duitsers kaputt!’ Die middag dronk ik met mijn ouders – ik was enig kind – in de huiskamer thee toen er opeens een oorverdovende knal klonk; de Duitsers beschoten Den Burg. De explosies kwamen steeds dichterbij. De hele kamer trilde, overal hing stof. Na een kwartier werd het doodstil. Ik was compleet verdoofd. Weer bij zinnen zag ik mijn vader hevig uit zijn hoofd bloeden. We hebben hem naar het noodziekenhuis

Hannie met haar ouders. Vader Gijs Duinker overleefde de oorlog niet.

verderop gebracht. Veel lag in puin, verschrikkelijk. De Duitsers waren helemaal niet ‘kaputt’. Ze keerden terug en de opstand werd neergeslagen. Honderden Russen en Texelaars waren gedood. En dat terwijl de oorlog op Texel tot dan toe vrij rustig was verlopen. Af en toe stortte ergens een geallieerd vliegtuig neer, maar we leden geen honger, er kwamen zelfs ondervoede kinderen uit Amsterdam om aan te sterken. Het werd 16 mei, de rest van Nederland was al bevrijd, maar Texel niet. Aanvankelijk knapte mijn vader op, maar die dag werd mijn moeder weggeroepen. Huilend kwam ze terug en zei: ‘Papa is overleden.’ Waarschijnlijk een infectie. Een lieve, hartelijke en hardwerkende man, ik mocht alles van hem. Twee dagen later hoorden we dat mijn door de Duitsers weggevoerde oom Jo was gefusilleerd. Pas op 22 mei landden de Canadezen op het eiland. We hebben niet meegefeest, het verdriet was te groot. Ik ben nog altijd boos op die Russen. Tweehonderd van hen hadden door onder te duiken de opstand overleefd. Veel Texelaars zwaaiden hen uit toen ze vertrokken. Ik heb dat nooit begrepen.”

Het verhaal van Hannie staat in het onlangs verschenen boek Ooggetuigen van de Bevrijding (Ambo|Anthos).

‘Na een kwartier werd het doodstil. Ik zag mijn vader hevig uit zijn hoofd bloeden’

Verzetsgroep Polsbroek: jong en ongeduldig

Het verzet in Nederland was in het laatste oorlogsjaar zwaar bewapend door geallieerde wapendroppingen. Het leidde tot bloedige confrontaties met de Duitsers en harde Duitse represailles. De vader van Jan Zijderlaan uit Polsbroek, ook Jan geheten, poseerde na de bevrijding trots voor de camera met zijn groep.

De verzetsgroep. Jan Zijderlaan is de tweede van links, bovenste rij.

JAN: “Op onze boerderij zaten in de laatste oorlogsmaanden Duitsers ingekwartierd. En dat terwijl mijn vader volop in het verzet zat en een gezin had. De Duitsers sliepen op zolder. Beneden aan de keukentafel zat mijn vader met verzetsmensen ondertussen gewoon wapens klaar te maken. Af en toe ging het luik open en schreeuwden ze naar beneden: ‘Hunger!’ En dan bracht hij ze brood met spek en waren ze weer stil. Veel verzetsmensen waren jong en ongeduldig. Wilden actie. Ze stelden een keer voor om met een mitrailleur een aanslag te plegen op Duitse wagens op de provin-

ciale weg bij Haastrecht. Mijn vader zei: ‘Als jullie dat doen zullen de mensen die daar wonen boeten.’ In het naast Polsbroek gelegen Benschop leidde een schietpartij met de Duitsers ertoe dat zeven mannen daar werden gefusilleerd. In Polsbroek vielen tijdens de oorlog geen slachtoffers. Na de bevrijding ging de verzetsgroep op de foto, mijn vader is de staande man met snorretje. Die week viel er alsnog een dode onder hen. Tijdens een parade door het dorp ging per ongeluk de stengun van een van de verzetslieden af. Mijn vader had ze nog zo gewaarschuwd niet met geladen wapens te marcheren.” ■